

műben ugyanis egy másik munka is benne rejlik, amit kis jóindulattal akár „neveléstörténeti monográfiának” is titulálhatnánk. Az *Értekezés a nők testi és erkölcsi neveléséről* tetemes részét ugyanis a lábjegyzetek teszik ki, ahol a szerző számos író művét idézi – gyakran görög, latin, francia nyelven –, akik az ókortól a 18. század végéig a nevelésről értekeztek. Josefa tehát egyben az egyik első európai neveléstörténeti kézikönyvet írta meg! Az olvasónak ezt a feltevését még inkább megerősíti a tény, hogy a könyv utolsó fejezetében a zaragozai író nő közzétette az általa ismert, neveléssel foglalkozó művek bibliográfiai adatait (több mint hatvanét), amelyeket elolvasni (főként eredeti nyelven) ma is óriási teljesítmény volna...

Ambrusné Kéri Katalin

Jegyzet

- (1) AMAR Y BARBON, J.: *Discurso sobre la educación física y moral de las mujeres*. Cátedra, Madrid 1994, 270. old.
- (2) A magyar olvasó meglepődve tapasztalhatja, hogy hasonló gondolatokat fejezett ki – Amar y Borbóntól függetlenül, de szintén európai művekből merítve – K. Beniczky Irma a 19. század második felében Magyarországon.
- (3) Victoria López-Cordón bevezetője. = *Discurso...*, i. m., 10. old.
- (4) LÓPEZ TORRIJO, M.: *El pensamiento pedagógico ilustrado sobre la mujer en Josefa Amar y Borbón*. Educación e Ilustración en España, Barcelona 1984, 114. old.
- (5) LÓPEZ-CORDÓN, V.: i. m., 31. old.
- (6) FERNANDEZ CLEMENTE, E.: *La ilustración aragonesa y la educación*. Doktori értekezés, Zaragoza 1969, 16. old.
- (7) ORTEGA LÓPEZ, M.: *La educación de la mujer en la Ilustración española*. Revista de Educación N° Ext. Madrid 1988, 318. old.

Olvasásmegértési diagnosztikus mérés a 6. osztályban

A tanulók ismereteiről a tanítás napi gyakorlatában is megbízható tapasztalatokat szerezhetünk, a számonkérés legkedveltebb fajtái a feleltetés és dolgoztatás is jó diagnózist adhat a tudásról. Tanítványaink képességeinek fejlettségét megítélni azonban sokkal nehezebb, bár nem kevésbé fontos feladat. Az igényes, szakirodalmat ismerő „átlagos” pedagógus lehetőségeit mutatja be az írás a kultúráközvetítésben kitüntetett szerepet játszó szövegértési képesség mérésének területén.

A nyelvi, irodalmi, kommunikációs program az anyanyelv tantárgy keretében felvállalja a némaolvasás, szövegértés képességének fejlesztését. A tananyagrendszerben ez az olvasás, szövegfeldolgozás tevékenységben jelenik meg, és szisztematikusan az 1–8. osztályig jelen van. A feldolgozandó szövegek gondos, tudatos válogatás révén kaptak helyet a program taneszközeiben, így a szépirodalmi szövegek mellett ismeretterjesztő, publicisztikai, történelmi és szakszövegekkel is dolgoznak a gyerekek. E szövegek kezelésének megtanításával az a cél, hogy a tantárgyi tanulást előkészítsük, elősegítsük, és az önművelési technikák elsajátításával az írásos információ befoga-

dására való nyitottságot kialakítsuk. Ennek a képességfejlesztő tevékenységnek eredményeit méri a 6. osztály végén az olvasásmegértési teszt. Az eredményekből prognosztizálható a következő folyamatosság sikere, befolyásolható, alakítható, tervezhető a 7–8. osztály képességfejlesztő tevékenysége mind a magyartanár, mind az osztályban tanító szaktanárok számára.

A néma értő olvasás képességét a tananyag eszközként és célként jelöli meg, a szaktanárok többsége azonban eszközként értelmezi, de célként nem vállalja a fejlesztését, mondván, ez az alsó tagozat és a magyartanár dolga. Pedig a szaktárgyak céljellegű tudáselemei csak az eszközjellegűek által sajátíthatók el, tehát fejleszté-

sükre párhuzamosan van szükség. A 6. osztály utáni két év az utolsó lehetőség az olvasási képesség fejlesztésére, mivel a középiskolák nem viszik tovább ezt a folyamatot. Ezért fontos a tizenkét éveseknél diagnosztizálni a képességhiányokat, feltárni a gyenge teljesítmények okait, stratégiát alkotni ezen okok megszüntetésére.

A mérés eszköze, körülményei

Az állapotfelmérés az általam tanított 6. osztályban történt a tavaszi szünet előtti napon. A diagnosztikus vizsga mérőlapja mérési szakemberek által összeállított, kipróbált mérőeszköz a kísérleti vizsga referencia-iskolái számára, s A-B változatban készült, hogy az egymás mellett ülők ne befolyásolhassák egymás megoldásait. Egy tanulónak négy tesztlapot kellett megoldania: mesét, publicisztikai, ismeretterjesztő és történelmi szöveget olvasni, valamint hozzájuk kapcsolódva egy hat kérdésből álló feladatsort (4x6 kérdést) a szövegek segítségével megválaszolni. Egy tesz-

tagjai vagy egy oksági összefüggés kifejtése. A válaszok színtérsége terjedelmi szempontból homogén volt, a tananyagban betöltött szerepük, fontosságuk szempontjából azonban heterogén. Egy teljes válasz 1 pontot ért, a válasz nélkül hagyott, a rossz vagy hiányos megoldás 0 pontot. Egy teszt hat kérdést tartalmazott, a négy teszt helyes kitöltésével összesen 24 pontot lehetett szerezni, ez volt a 100%-os megoldás. (Az 1. melléklet egy tesztlapot tartalmaz.)

A mérési eredményeket statisztikailag feldolgoztuk, elemeztük, az összefüggéseket megkíséreltük pedagógiai értelemben, majd felvázolni egy célszerű fejlesztési stratégiát.

Eredmények

A diagnosztikus olvasásmegértés teszt átlaga a 6. osztályban 60%p, az átlagtól való átlagos eltérés: 8+–14%p, ami közepesnek mondható. A legjobb és a leggyengébb tanulói teljesítmény között 54%p a különbség (1. táblázat).

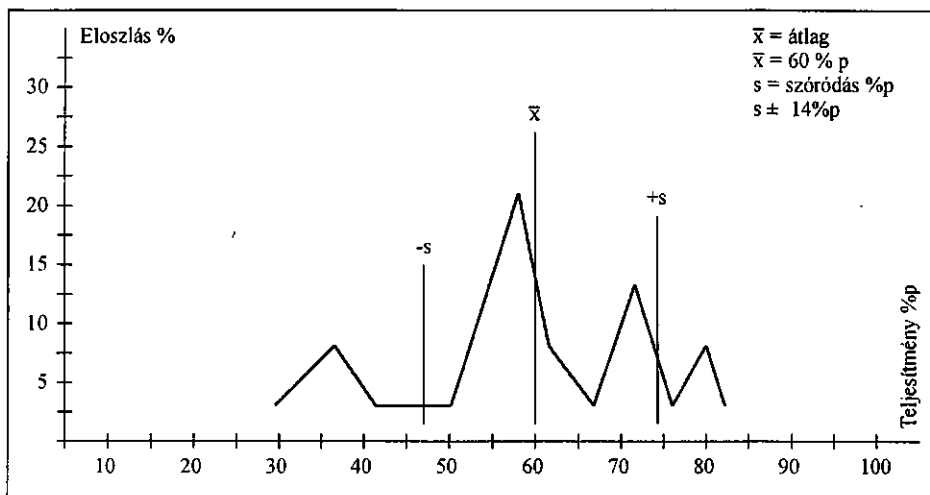
Az egy tanuló által szerezhető pontok száma	A tanulók száma	Összes szerezhető pont (100%)	Összes szerzett pont	Az osztály teljesítménye % pontban
24	27	648	390	60

1. táblázat
Összesített átlag % pontban

kitöltési ideje 15 perc, a felvétel egymást követő órán történik (kétszer kettes bontásban). Ha valaki az első teszt feladatsorát 15 percen belül fejezi be, a maradék időt nem használhatja fel a másodikhoz, mert a feladatmegoldási idő nem növelhető.

A tesztfeladatok feladatjelölése kérdés formájában történt, a válasz módja: feleletalkotás teljes kiegészítéssel. Egyes kérdéseket szavakkal, másokat szó szerkezettel, felsorolással vagy mondattal kellett kiegészíteniük a tanulóknak. Az értékeléshez javítókulcs állt rendelkezésre. Minden teljes válasz egy itemnek minősült, azaz egységszerű terjedelmű, egyértelműen minősíthető elemnek, és így egy pontot ért. Egy itemnek számított egy név, egy adat, a felosztás

A teljesítmények eloszlásgörbéjének ábrája arról tanúskodik (1. ábra), hogy az átlag körüli szóráshatárokon belül teljesített a 27-ből 18 tanuló, vagyis a tanulók 66%-ának teljesítménye 46 és 74%p közé esik. A pozitív szórásérték fölötti, azaz 74%p fölötti teljesítményt 5 tanuló ért el, ami a tanulók 19%-a. Az átlagtól lefelé, a szóráshatár alatti eredménye 4 tanulónak volt, azaz 15%-nak. Az eloszlásgörbén az is látszik, hogy a 60% és a 70% körüli teljesítményeknek legnagyobb a gyakorisága, míg a kiemelkedő és gyenge teljesítmények gyakorisága kicsi és kiegyenlítődik. Ezek a szélsőségek azonban feltétlenül differenciált képességfejlesztést igényelnek.

1. ábra
A teljesítmények eloszlásgörbéje

Az egyéni teljesítmények rangsorát a 2. táblázat mutatja:

Rang- pozíció	Teljesítmény [%p]	Szövegtípusonkénti részeredmény [%p]			
		M	U	S	T
1.	83	83	100	66	83
2.	79	83	83	100	50
3.	79	100	33	83	100
4.	79	83	50	100	83
5.	75	100	83	66	50
6.	71	83	33	83	83
7.	71	83	50	83	66
8.	71	83	50	100	50
9.	71	66	66	83	66
10.	66	83	66	66	50
11.	62	83	50	66	50
12.	62	83	33	83	50
13.	58	100	66	50	16
14.	58	100	66	50	16
15.	58	83	50	83	16
16.	58	100	33	83	16
17.	58	83	33	83	33
18.	58	83	50	66	33
19.	54	66	66	66	16
20.	54	83	33	83	16
21.	54	100	33	66	16
22.	50	83	16	66	33
23.	46	83	16	66	16
24.	41	83	0	50	33
25.	37	83	16	16	33
26.	37	66	16	50	16
27.	29	66	0	50	0

2. táblázat
Teszteredmények rangsora

(M=mese; U=publicisztikai szöveg; S=ismeretterjesztő szöveg; T=történelmi szöveg)

A leggyengébb eredményt elért tanuló teljesítménye 29%p, a legjobbáé 83%p. Az is látszik, hogy e két szélső érték nem jellemző az osztály tanulóira, hisz 1-1 tanuló képviseli ezeket az eredményeket. A range 54%p, ami anyanyelvűből elég sok.

A leggyengébb teljesítményű tanuló nincs még egy éve az osztályban, igen gyenge eredményeket hozott egy másik iskolából, és nem a Nyelvi-irodalmi-kommunikációs program szerint tanult öt évig. Rajta kívül még hatan jöttek más tantervű iskolából, különböző időpontokban kapcsolódtak be programunkba, s ez nem kis körülményt, tudatosságot igényelt a tanulásiirányítás, a képességfejlesztés folyamatában.

Az eredményekből tíz százalékpontonként teljesítmény-intervallumokat képezhetünk (3. táblázat).

Tekintsük most át, hogy a teljesítmény hogyan alakul a különböző típusú nehézségű szövegeknél. Az egyik véglét az irodalmi szöveg, amellyel – legalább is az iskolában – szinte naponta találkozik a gyerek, a publicisztikával, tudományos jellegű ismeretterjesztő szöveggel már sokkal ritkábban. A szövegtípusok közül a szakszövegek talán a legnehezebbek sajátos terminológiájuk, bonyolult logikai szerkezetük miatt. Ilyenekel ritkán találkoznak a gyerekek, mert a tankönyvi szövegek erős transzformáció eredményei.

A NYIK programban minden szövegtípussal megismertetjük tanulóinkat, bár az arányok természetesen nem azonosak.

A vizsgált osztály esetében is az tapasztalható, hogy a gyerekek nagyon különböző szinten értik meg az eltérő szövegtípusokat. (4. táblázat)

Teljesítményintervallumok % pontban	Gyakoriság (fő)	Megoszlás (%)
29-39	3	11
40-49	2	7
50-59	10	37
60-69	3	11
70-79	8	30
80-89	1	4
Összesen:	27	100

3. sz. táblázat
Az eloszlás jellege

Szöveg-kód	M ₁	M ₂	U ₁	U ₂	S ₁	S ₂	T ₁	T ₂
Teljesítmény %p	82	86	45	42	74	69	47	35
Szöveg teljesítmény %p	M		U		S		T	
összesen:	84		44		72		41	

4. sz. táblázat

Szövegtípusok teljesítményszintje

M=mese; U=publicisztikai szöveg; S=ismeretterjesztő szöveg;

T=történelmi szöveg; 1-2=szövegváltozat

A megoszlás értékei azt mutatják, hogy két intervallumban fordulnak elő az elemek a legnagyobb gyakorisággal. A tanulók 78%-a 50 és 80% pont között teljesít, tehát olvasásértési szöveg-feldolgozási képessége az átlagosnál jobb.

A mese és az ismeretterjesztő szöveg értéke jónak, míg a publicisztikai és történelmi szövege gyengének minősíthető. A jó teljesítmény magyarázata, hogy az M és S szövegtípus 8 évig folyamatosan jelen van az anyanyelv tantárgy tananyagrendszerében. A szö-

vegfeldolgozás tevékenység keretében módszeresen, szisztematikusan fejlesztett a szövegfeldolgozás algoritmusa, és az a 6. osztály végére automatizálódik a leggyengébb képességű tanulóknál is. Ám az U és T szövegtípus fejlesztése csak az alsó tagozatban történik az anyanyelv tantárgy keretében, a felső tagozatra a tantárgyak differenciálódásával – átkerül a szaktárgyak szakszöveg-feldolgozó, szakszöveg-alkotó és szaktárgyi önművelés tevékenységébe. Ebből a tényből persze az is következhetne, hogy – mivel a fejlesztést többen végezzük – az eredmények is megsokszorozódnak. Az eredmények ismeretében azonban csak két eset lehetséges: vagy nem vállalja fel mindenki az olvasásértés fejlesztését, vagy küszködik ugyan vele, de módszertani kultúra hiányában nem eredményes a közös fejlesztő munka.

Az eredmények azonban nem csupán szövegtípusonként, hanem kérdéstípusonként is differenciáltak (5. táblázat).

A mese 1. szövegváltozatának 6. kérdése egy intellektuális tulajdonság meghatározását várta volna el, úgy, hogy a megkülönböztető jegyet a hős konkrét cselekedetei alapján kellett volna elvonni. Az absztraháló képesség azonban az eredmények tükrében fejletlennek bizonyult. Hasonló jelenség figyelhető meg az ismeretterjesztő szöveg (S₂) 6. kérdésére adott válaszoknál is. Erre a kérdésre a csoportból senki nem tudott jól válaszolni. Nem azért, mert nehéz volt, hanem azért, mert a problémamegoldó algoritmus sémává vált, megmerevedett. Az utolsó kérdésre ugyanis az utolsó bekezdésből próbáltak választ keresni, ez azonban csak részben adta meg a megoldást; a teljes válasz az előző bekezdésben volt. A korábbi feladatok alapján arra állították be a csoport tagjai, hogy a kérdések a bekezdések sorrendjében követik egymást, ez az automatizmus azonban az utolsó kérdés esetében nem működött

A kérdés sorszáma	Szövegekód					
	M ₁	M ₂	M _ö	S ₁	S ₂	S _ö
1.	79	100	88	86	92	88
2.	100	100	100	100	100	100
3.	100	38	70	93	38	66
4.	100	77	88	64	85	74
5.	86	100	93	57	100	77
6.	29	100	63	50	0	26

5. táblázat

Szövegtípusok teljesítményszintje (%p)

M=mese; 1=1. szövegváltozat; 2=2. szövegváltozat; ö=összesen; S=ismeretterjesztő szöveg

A kérdés sorszáma	Szövegekód					
	U ₁	U ₂	U _ö	T ₁	T ₂	T _ö
1.	71	77	74	57	92	74
2.	36	46	41	86	46	66
3.	14	23	19	21	7	15
4.	71	62	66	50	0	26
5.	71	23	48	43	54	48
6.	7	23	15	29	7	19

5. táblázat

Szövegtípusok teljesítményszintje (%p)

U=publicisztikai szöveg; 1=1. szövegváltozat; 2=2. szövegváltozat; ö=összesen; T=történelmi szöveg

<p>KÉRLEK, OLVASSAD EL FIGYELMESEN AZ ALÁBBI SZÖVEGETI HA ELKÉSZÜLTÉL AZ OLVASÁSSAL, LÉGY SZÍVES VÁLASZOLJÁL A SZÖVEG ALAPJÁN A KÉRDÉSEKREI KÖSZÖNÖM.</p>		M1					
<p style="text-align: center;">Együgyő Misd</p> <p>Egyszer volt, hol nem volt, magam sem tudom, hol, de volt valahol ezen az első világon egy ember, akit a sok bolondoskodásért hol együgyő Miskának, hol együgyő Misdnak neveztek. Aaira ugyan rá is szolgált, mert noha már felesége is volt, soha egyebet sem tett, mint sült bolondsgot.</p> <p>Egyszer, hogy, hogy nem, két tehénet szerzett az az együgyő Miske. fogja is be rögtön a tehéneket, s megy velük az erdőre, féért.</p> <p>Meglát hamarosan az erdőben egy gyönyörű nagyszál csarfát.</p> <p>- Ezt viszem haza - mondja -, ebből bezzeg lehet majd tüzelni.</p> <p>Azzal a fa alá tereli a tehéneket a szekérrrel. Azért, hogy amint ő a fát kivágja, a fa dőljön egyenesen a szekérrre. Mert minek kifelődjék az ember még avval is, hogy széthasogassa a fát, s darabonként rakosgassa a szekérrre.</p> <p>Jól van! Vágja, vágja, végül szerencsésen ki is vágja a nagyszál fát, s a fa rá is dől a szekérrre, mégpedig akkora zuhanással, hogy szekeret, tehéneket, mindent úgy szétlapított, mint egy lepényt.</p> <p>Haj! Vakarja a füle tövét együgyő Miske, mit tegyen ő most? Hát hogy úrra kézzel mégsem menjen haza, vette a fejszéjét meg a szekérrkötő láncot a kájára, s úgy indult haza.</p> <p>Útközben elért egy tóhoz. Mit lát a tóban a nád között? Hírom vadrucát. Hogy a feleségét a két tehénet kibékítse azt gondolta -, a fejszével agyondobja a rucákat. De a rucák elrepültek, a fejsze a vízbe csuppan, s azzal az is odá!</p> <p>No most már hogy vegye ki onnan? - gondolta. Csak nem megy be vízbe egy semmi fejszéért? - Ne te néi - kurjant fel észbekapva, a hoolokára úrve. Mégiscsak van itt észl Veszi a láncot, a fejsze után hajítja. Egy dolog végett még kér volna, de a kettő már csak megérdemli hogy a vízbe menjen! Gondolta azt is, a lánc majd ráütődik a fejszére, s így megmutatja, hol kell keresni. De a lánc egyet se koppant, csak úgy a vízbe csobbant, akár a fejsze. Hát erre már nagyon méregbe jött Misd.</p> <p>- Most csak azért is megkoppantalak én mind a kettőtököt! - kiáltotta dühösen.</p> <p>Volt a zsebében húsz ezüst húzas, aláképta nagy bosszúsan, s egyiket a másik után a tóba hajgálta, hogy valamelyik csak rákoppán a fejszéere. De bezzeg, hogy csak nem koppant. Ajj ét-közödött szertelen méreggel Miske, csak azért is kivaszlek, te fejsze, onnan. Nagy ízbe nekivetkőzött, be a tóba!</p>	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="text-align: right;">A kezdés időpontja, perc</td> <td style="width: 20px;"> </td> <td style="width: 20px;"> </td> </tr> </table> <p>1. Mit szerzett Együgyő Misd?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>2. Miért ment az erdőbe Misd?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>3. Miért irányította a fa alá a tehéneket?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>4. Mi történt a szekérrrel?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>5. Mit látott Misd a tóban, a nád között?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>6. Miért együgyő a mese hőse?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="text-align: right;">A befejezés időpontja, perc</td> <td style="width: 20px;"> </td> <td style="width: 20px;"> </td> </tr> </table>	A kezdés időpontja, perc			A befejezés időpontja, perc		
A kezdés időpontja, perc							
A befejezés időpontja, perc							

1. melléklet
Kísérleti vizsgaanyag

eredményesen. Tehát a rossz megoldások mögött a gondolkodás rugalmatlansága tapasztalható ki. A jelzett problémák ellenére az M és S szövegek olvasás-megértési foka jónak értékelhető.

A publicisztikai (U) és történelmi (T) szövegek megértése viszont jelentős mértékben elmaradt a fent említett két szövegtípusétól. Az okokat kutatva tekintsük át itt is az egyes válaszokat (6. táblázat).

A publicisztikai szöveg mindkét változatában a 3. és a 6. kérdés megoldása okozott a tanulónak gondokat. Az U_1 változat 3. feladata felosztás volt. A felosztandó fogalom és a felosztás tagjai azonban nem ugyanabban a bekezdésben szerepeltek. Nehezítette a logikai művelet elvégzését az is, hogy a felosztás egyik tagja először betűszóval jelölve (intézmény-név) jelent meg, majd később távolabb, teljes megnevezéssel. Többen nem vették észre, hogy a két jel denotátuma azonos, így a felosztásban külön tagnak tüntették fel a két nyelvi jelet. A másik szövegváltozattal dolgozó csoport a „szanálás” szót nem tudta szövegkörnyezetéből értelmezni. A 6. kérdés mindkét csoportnak esszé típusú válaszalkotást jelölt ki. Egyiknek egy állításhoz szintézis jellegű megfogalmazást kellett adni két bekezdés alapján, a másiknak oksági összefüggéseket kellett keresni.

A történelmi szöveg 3. kérdése is alacsony megoldási százalékot eredményezett, pedig a feladat látszólag egyszerű: egy jelzős szószerkezet kiemelése. A szintagma jelzői tagja azonban a szövegben egy másik szóval alkotott minőségjelzős szerkezetet, nem azzal, amihez ki kellett emelni. Az sem elhanyagolandó körülmény, hogy a szövegből a jelző jelzett szavának a jelentését többen nem ismerték. Ez a szó a „ritus” volt. Így a válaszok általában hiányosan születtek meg, a jelzős szószerkezet („bizánci keresztény”) helyett csak a jelzett szót (keresztény) tartalmazták. A 4. kérdésre egyetlen jó válasz sem született. Ez egy felosztást jelölt ki, de a felosztott fogalom a szövegben három mondatnyi távolságban volt a felosztás tagjaitól. A 6. feladat feltétellel nehezített következmény reláció megfogalmazását várta el, ami mindössze egy tanulónak sikerült.

Összegzés

Megállapítható, hogy az anyanyelv tantárgy szövegfeldolgozó képességfejlesztő tevékenységében elsajátítottak a tanulók egy szövegfeldolgozó algoritmust, a logikai műveletek végzésében azonban több hiányosság mutatkozik. Pedig az anyanyelv tananyagrendszere tartalmazza a meghatározás fogalmát, szerkezeti felépítését, hiányos meghatározások kiegészítését és önálló meghatározás alkotását; a felosztással kapcsolatban ugyanezeket a műveleteket; az oksági összefüggések felismerését, kiegészítését; egyszerű következtetések elvégzését. A felső tagozaton azonban a fejlesztő tevékenység csak úgy eredményes, hogy ha tudatosan folyik tovább a szaktárgyak esetében is.

A szövegfeldolgozás algoritmusának fejlesztése 7. osztályban nagyot lép előre, amikor szövegtenéből megtanítjuk a szöveg makro- és mikroszerkezeti egységeit, a téma-éma mozgását, a szöveg jelentésszerkezetét, a globális kohéziót, a szabadmondatok, mondatömbök, bekezdések logikai kapcsolódási viszonyait. Nyilvánvaló, hogy ezen ismeretek birtokában 8. osztályra minőségi ugrás várható az olvasás megértésében, ami azonban el is maradhat akkor, ha a szakszövegek feldolgozása nélkülözi az alaposságot. Egyetlen szaktanár sem mulaszthatja el a tankönyvi szövegek szakterminológiai és logikai elemzését, elemeztetését, a fejlesztési stratégia kulcs ugyanis csak az osztályban tanító team együttműködése lehet.

Gecse Gáborné

Irodalom

- Orosz Sándor: Pedagógiai mérések.* Korona Kiadó, Budapest, 1993.
Fábián Zoltán: A pedagógiai kutatások módszerei és logikája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.